

Het Bethaniënblok in Amsterdam

Het Bethaniënblok in Amsterdam

Onder de sluier van het
verleden vandaan

Simon van Blokland / Frans Duivis

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

De kunst van het geven

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van het door Prins Bernhard Cultuurfonds beheerde Wim en Nini H. Fonds

Ars Donandi

Stichting Heijmeijer van Heemstede

Boekenfonds Elisabeth Grent/F.J.A.M. van der Helm

Jacob van Hooy

Café-Restaurant In de Waag

© 2016 Simon van Blokland en en Frans Duivis,
p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd, wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Ontwerp & opmaak: Erwin Bomans ^{BNO} (leucq!), Goor

ISBN 9789462491007

NUR 680

colofon

Inhoudsopgave

Voorwoord van Eberhard van der Laan

1	Inleiding	8
2	De Waag	14
3	De Vischhal	20
4	Geschiedenis van het Bethaniënklooster	22
5	Bardesteeg	30
6	Bethaniën(dwars)straat	62
7	Bloedstraat	91
8	Boerensteeg	97
9	Kloveniersburgwal	104
10	Koestraat	136
11	Nieuwmarkt	153
12	Oude Hoogstraat	166
13	Oudezijds Achterburgwal	178
14	Joodse karakter van de Bethaniënbuurt	198
15	Prostitutie	212
16	Bouwblokonderzoek	222
	Organisaties en verenigingen	229
	Literatuuropgave	237
	Illustratieverantwoording	239
	Woord van dank	240

Gemeente Amsterdam

Een boek over een bijzondere buurt: de Bethaniënbuurt. Deze buurt behoort tot de oudste van Amsterdam en kan bogen op een meer dan roemruchte geschiedenis. De Bethaniënbuurt dankt haar naam aan het in circa 1450 gestichte klooster, destijds een van de vele in het gebied tussen de Zeedijk en de Nes.

Grote Amsterdammers als Jan Pieterszoon Sweelinck, Nicolaas Maes, Jan van der Heijden en vele anderen woonden en werkten in dit blok van slechts 1,7 ha.

Na het verdwijnen van de kloosters werd de Bethaniënbuurt voor welgestelde Amsterdammers een geliefde plek om te wonen. In de loop der eeuwen verpauperde de buurt echter en kregen armoede, overbevolking en prostitutie de overhand.

In de Tweede Wereldoorlog werd vrijwel de hele joodse bevolking weggevoerd naar de vernietigingskampen en verdween de ziel uit de buurt. De wederopbouw ging letterlijk en figuurlijk niet zonder slag of stoot: in de jaren zeventig en tachtig dreigden onnodige sloop en kaalslag, maar het hartstochtelijke verzet van buurtbewoners, Amsterdamse organisaties en mensen als Geurt Brinkgreve heeft veel historisch erfgoed van de ondergang kunnen redden.

Een bijzonder aspect van dit boek is dat de verhalen voor een groot deel zijn geleverd door oud-buurtbewoners, aangevuld door de auteurs *Simon van Blokland* en *Frans Duivis*. Het boek is rijkelijk geïllustreerd met foto's, prentbriefkaarten en andere afbeeldingen.

Simon van Blokland heeft een kleine dertig jaar in de Barndesteeg 10 gewoond en was werkzaam in de smederij van zijn vader als kunst- en siersmid. Vanouds her heeft hij één hobby: het verzamelen van boeken, prentbriefkaarten en foto's en alles wat met Amsterdam van doen heeft. Frans Duivis heeft ruim twintig jaar gewoond in het Klein Trippenhuis (Kloveniersburgwal 26), waar zijn vader 'Chocolaterie 't Trippenhuis' dreef. Hij was werkzaam in het boekenvak en heeft na zijn pensionering de geschiedenis van het Klein Trippenhuis te boek gesteld. Simon van Blokland en Frans Duivis hebben de Bethaniënbuurt met recht onder de sluier van het verleden vandaan gehaald.

De opzet en de uitvoering van dit boek maken het zeer geschikt als leidraad bij een wandeling door deze bijzondere buurt.

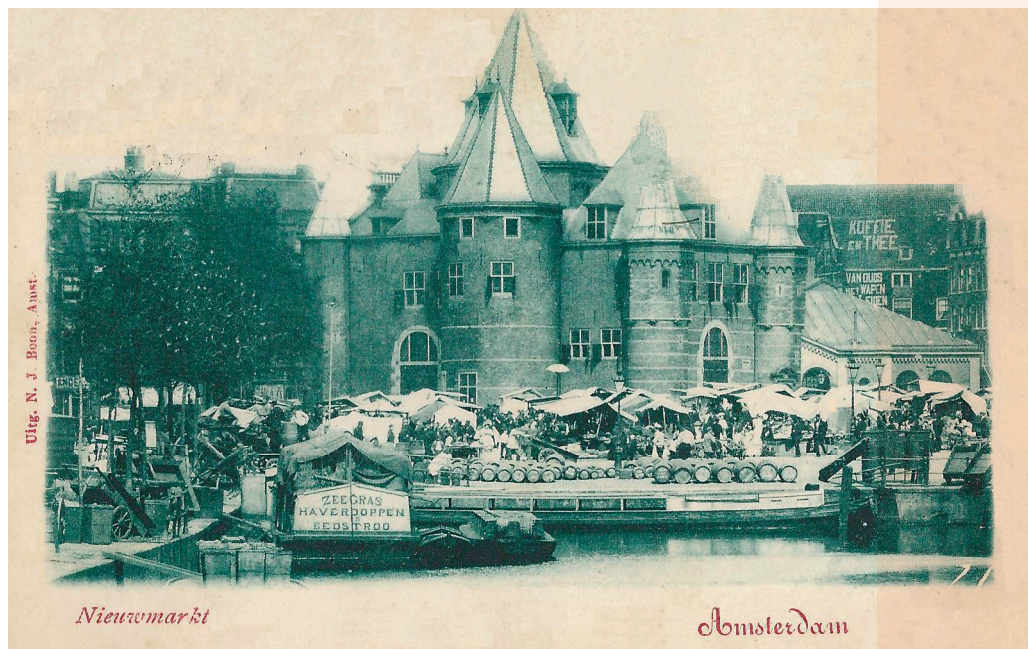
Eberhard van der Laan

Hoofdstuk 1 Inleiding

De aanleiding voor dit boek was niet alleen jeugdsentiment van twee oud-buurtbewoners, maar ook liefde voor een buurt met een grote historie. Beide auteurs woonden in het Bethaniënblok en willen laten zien wat het Bethaniënblok voor een buurt was en hoe deze thans is. Weliswaar slechts 1,7 hectare groot, maar met een historie die omgekeerd evenredig is aan de geringe oppervlakte.

Nieuwmarkt begin 1900

In het begin van de negentiende eeuw stond de Nieuwmarkt bekend om zijn levendige en gevarieerde markt. De handel liep uiteen van textiel en stoffen, via zeegras, haverdoppen en bedstro, tot levensmiddelen. Rechts van het Waaggebouw is deels de Vischhal zichtbaar.

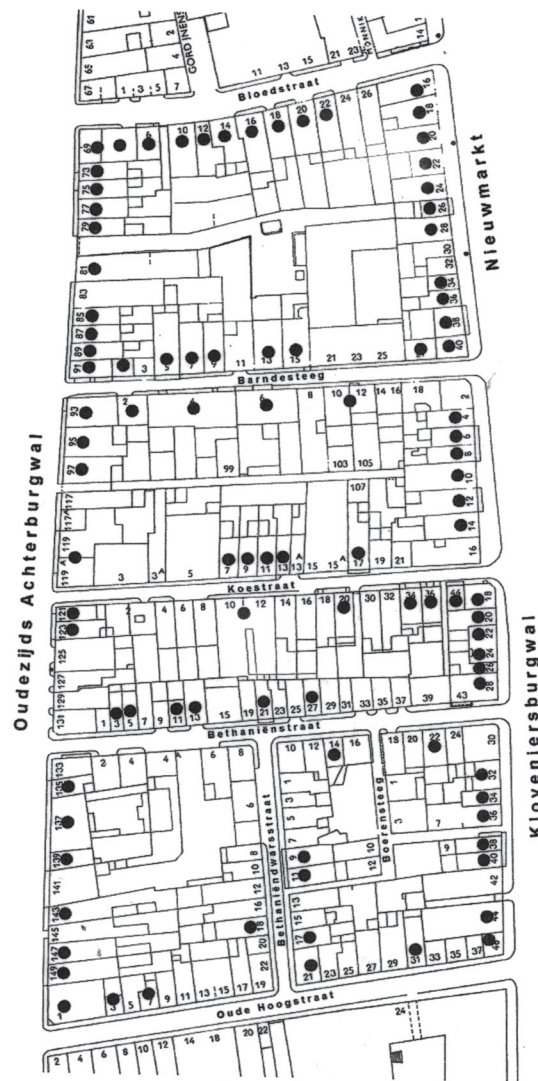
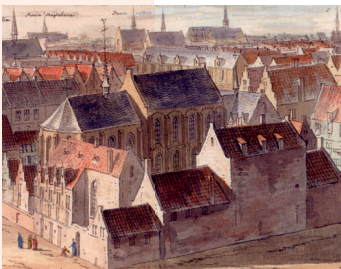

Geïllustreerd met prentbriefkaarten en foto's, die een feest van herkenning zijn voor een ieder die in de buurt woont, woonde en die het Bethaniënblok een warm hart toe draagt. Een wandeling door een klein stukje buurt met zeer veel historie.

Met de Nieuwmarkt als vertrekpunt zomaar wat dwalen, mijmeren en kijken. Af en toe een verhaal, een zijstraat in en weer terug naar de werkelijkheid. Een buurt waar we dertig jaar woonden in slechte en goede tijden. Een buurt waar het sociale gevoel en burenplicht tot de normale dingen van het leven behoorden.

Simon van Blokland: Het zal begin jaren vijftig zijn geweest toen ik in het gebouw van de Maatschappij voor de Werkende Stand, aan de Kloveniersburgwal 87-89, een lezing mocht meemaken van Fred Thomas. Hij vertelde begeistert over het oude Amsterdam, waaronder de Nieuwmarktbuurt. De schellen vielen mij van de ogen en de poppen uit de oren: voor zover het nog niet zover was, werd Amsterdam de stad van mijn hart. Met gepaste nieuwsgierigheid vergaarde ik sindsdien van alles wat met Amsterdam te maken had: boeken, prentbriefkaarten en wat dies meer zij.

Frans Duivis: Geboren en getogen in het Klein Trippenhuys op Kloveniersburgwal 26, had ik van jongs af aan interesse in de geschiedenis van dit huisje en in de roemruchte Bethaniënbuurt. Mijn voornemen was dan ook om na mijn pensionering de geschiedenis van mijn geboortehuis te boekstaven. Over de grote overbuurman, het Trippenhuys, zijn menig artikel en boek verschenen. Aan zijn kleine broertje is er sinds 2013 inmiddels ook één gewijd. Dit leidde tot het besluit om met Simon onze gezamenlijke liefde voor de hele Bethaniënbuurt tot uiting te brengen.

Plattegrond uit 1967 van het Bethaniënblok met de rijksmonumenten (zwarte stippen)

Boven het Bethaniënklooster en de Nieuwmarkt met het Waaggebouw, onder de tweelingtrapgevel aan de Nieuwmarkt en het pand van Jacob Hooij.

Een wandeling door de tijd

Waar blijft de tijd? Wij kunnen het u niet vertellen. Kennis vergaart je door te luisteren, te kijken en te lezen. Wat we gaan vertellen, is hetgeen we hoorden, zelf zagen en lazen. Het Bethaniënblok met de mensen met hun verhalen, die we niet alleen zelf hebben gehoord, maar die ze ons in de afgelopen tijd hebben toegestuurd. Ze geven een fraaie en eigen kleur aan onze informatie over de zeven straten en steegjes, het deel van de Nieuwmarkt en de stukken van de Kloveniersburgwal en de Oudezijds Achterburgwal.

De buurt was een spiegeltje van de samenleving met rijk en arm (bijv. als de huisbaas klopte voor de wekelijkse huur dan niet open doen). De burgwallen waren destijds minder rozerood dan heden en in het begin van 1900 was er zelfs ooit een prostitutieverbod (1902: burgemeester Wim van Leeuwen). Dat de prostitutie later weer aantrok, zal wel het gevolg zijn geweest van vraag en aanbod. In het begin van de vorige eeuw stond de buurt YY (de Pijp) meer bekend om de betaalde liefde dan het nu bekende red light-district aan de Wallen.

De winkels bevonden zich aan de Nieuwmarkt en aan de Kloveniersburgwal en een enkele in de zijstraatjes hiervan. De buurt stond bekend om de vele kleine bedrijfjes en eenmanszaken, en om de kleine etages waarvan vele onbewoonbaar verklaard (en onverklaarbaar bewoond), met grote gezinnen. We praten dan maar niet over de goede oude tijd.

De Nieuwmarkt was voor de buurt het centrale plein waar zich eigenlijk alles bevond wat men nodig had. De dagelijkse markt, de vele winkeltjes en koffiehuisen. Altijd veel drukte door de vele bezoekers van buiten, letterlijk de boeren, de burgers en de buitenlui.

Crisis en oorlog

De crisis eind jaren twintig, begin jaren dertig van de vorige eeuw brachten kommer en kwel voor velen. In de Barndesteeg 6 was een instantie waar tomatensoep en margarine werden verstrekt. Het kreeg bij ons de naam 'boterstoeper'. De jeugd had nog niet het volle besef wat er gaande was. De jeugd van toen zijn wij die nu terugkijken hoe een buurt meeging in de tijd. Gesloopt en gebouwd wordt er altijd.

Mei 1940: het begin van een gruwelijke periode die haar sporen in de buurt meer dan duidelijk heeft nagelaten. Het grote, met geen pen te beschrijven verdriet. De razzia's, het getto dat van het vanouds Jiddische plein gemaakt werd, de schuilkelder die kwam. De zwarte handel, de collaborateurs, het verzet dat werd gepleegd, de moffenmeiden die in mei 1945 kaal geschoren werden en wier hoofden werden voorzien van een hakenkruis van rode menie. De Hongerwinter, het hout dat uit de leeggeroofde huizen werd gesloopt om het maar een beetje warm te krijgen. De kinderen die op de Nieuwmarkt werden doodgeschoten door zinloos geweld. De bom die viel in de nacht van 29 op 30 september 1940 op de Rechtboomssloot en waarbij 15 mensen het leven verloren. De bom op de hoek Kromme Waal/Prins

1954 Bardesteeg lang geleden!

De Bardesteeg in 1954, gezien vanaf de Nieuwmarkt in de richting van de Oudezijds Achterburgwal.

Links het uithangbord van de smederij van J.J.P. van Blokland, rechts met de ronde ingang het gebouw van de Vereniging tot Heil des Volks.

Hendrikkade in de nacht van 11 op 12 oktober 1940. Er is zoveel gebeurd dat als de stenen konden huilen, de Kloveniersburgwal gevuld zou zijn met tranen. De oorlog laat nu nog zijn sporen na bij de mensen die daar direct bij betrokken waren.

Wederopbouw

Na de zware oorlogsjaren was het aanpakken geblazen. De huizen die door de deportatie van de joodse bewoners leegstonden, waren in de oorlogsjaren gesloopt om aan hout voor verwarming te komen. Aan deze woningen werden na de bevrijding

Restauratie Barndesteeg 15

De restauratie van het pand Barndesteeg 15 in de jaren zestig. De wederopbouwplannen van 1953 beloofden voor de Bethaniënbuurt weinig goeds: de oude, krakkemikkige en verwaarloosde plannen moesten wijken voor nieuwbouw, waarbij de ambtelijke stedenbouwkundigen schermden met de trefwoorden licht, lucht en ruimte.

Dankzij het inzicht en de inzet van organisaties als Hendrick de Keyser en de Stichting Diogenes groeide het besef dat veel historische panden de moeite van het restaureren waard waren. Veel zeventiende-eeuwse panden in de Bethaniënbuurt zijn in het laatste kwart van de eenentwintigste eeuw dan ook aan een tweede leven begonnen.

slechts de hoognodige voorzieningen getroffen om ze een beetje bewoonbaar te maken. Een en al triestheid. Ook de schuilkelder die op de Nieuwmarkt stond, maakte de bewoners niet vrolijker. Van nieuwbouw en herstel kon nog geen sprake zijn door gebrek aan bouw materiaal. Niet eerder dan eind jaren veertig, begin jaren vijftig begonnen de plannen een vaste vorm aan te nemen. De wederopbouw ging, zeker in het begin, in saamhorigheid en eensgezindheid. Maar de toenemende welvaart leidde een tiental jaren later ten stadhuize tot ongekend megalomane plannen, die ten koste gingen van de oude binnenstad.

Boven de grond moest de auto meer dan ruim baan (maar liefst vier door de Nieuwmarktbuurt) krijgen en onder de grond moest alles wijken voor een heuse metro. Dat ze daarmee te ver gingen, hebben ze op het stadhuis geweten. Er kwamen felle protesten van buurtbewoners die niet alleen hun eigen straat of gracht, maar ook de hele Nieuwmarkt- en Bethaniënbuurt bedreigd zagen. Aan de tomeloze

inzet van de vele vrijwilligers was het te danken er inspraak kwam. Goede resultaten werden behaald en het werd weer rustig in de buurt. Echter niet voor lang: want in de jaren erna kreeg het monster van het drugsprobleem steeds grotere delen van de buurt in zijn macht. Dank zij de niet aflatende inspanningen van de bewoners en van de middenstand, waarbij ook de gemeente zich dit keer niet onbetuigd liet, werd de buurt redelijk veilig.

Fietsen op Nieuwmarkt

Anno 2015 biedt de Nieuwmarkt wederom een levendige aanblik: er is markt, de terrassen zitten vol en talloze fietsen staan aan de wallenkant.

Vervolgens ging de Nieuwmarkt op de schop en werd een plein gecreëerd waar de meningen nogal over uiteenliepen. De schoonheidsprijs krijgt het zeker niet. De levendigheid die het plein en de omgeving anno 2016 uitstralen, is een eerbetoon aan de kenmerkende vooroorlogse drukte en sfeer. Wij wensen u veel lees- en kijkplezier.

Simon van Blokland – Frans Duivis